

- систем и цивилизаций. – Х., 2010. – Вып. 7. – С. 145-161.
2. Линц Х. „Государственность”, национализм и демократизация / Х Линц, А. Степан // Полис. – 1997. – №5. – С. 5 – 30.
 3. Dronkers J. Explaining Access to Citizenship in Europe: How Policies Affect Naturalisation Rates / J.Dronkers, M.Vink // European Union Politics. – 2012. – № 13(3). – P. 390-412.
 4. Janoski T. The Ironies of Citizenship: Naturalization and Integration in Industrialized Countries
 5. / T.Janoski. – Cambridge, Cambridge University Press, 2010. – 352 p.
 6. Kastoryano R. Citizenship, Nationhood and Non-Territoriality: Transnational Participation in Europe / R.Kastoryano // PS: Political Sciences & Politics. – 2005.– № 38 (4). – P. 693-696.
 7. Levanon A. Grounds for Citizenship: Public Attitudes in Comparative Perspective / A.Levanon, N.Lewin-Epstein // Social Science Research.. – 2010. – № 39. – P. 419-431.

УДК 321:323.3

Зайдель М.І.

Харківський національний
університет імені В.Н.Каразіна

ВЛАДА ТА БІЗНЕС У ЗАХІДНОМУ СВІТІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМИН НА МЕЖІ ХХ-ХХІ СТОЛІТЬ

Аналізується специфіка взаємодії влади та бізнесу в країнах Заходу в умовах глобальних соціальних змін, що зумовлені пануванням неоліберальної доктрини. Розглядаються механізми співпраці держави та приватного капіталу заради досягнення суспільного блага. Акцентується увага на викликах для демократії, що несе зближення владного ресурсу та могутності корпорації.

Ключові слова: влада, бізнес, неолібералізм, корпорація, „спустошення” держави, новий публічний менеджмент, governance, постдемократія.

Зайдель М.И.

ВЛАСТЬ И БИЗНЕС В ЗАПАДНОМ МИРЕ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ОТНОШЕНИЙ НА РУБЕЖЕ ХХ-ХХІ ВЕКОВ

Анализируется специфика взаимодействия власти и бизнеса в странах Запада в условиях глобальных социальных изменений, которые обусловлены господством неолберальной доктрины. Рассматриваются механизмы сотрудничества государства и частного сектора ради достижения общего блага. Акцентируется внимание на вызовах для демократии, которые несет сближение властного ресурса и могущества корпорации.

Ключевые слова: власть, бизнес, неолберализм, корпорация, „опустошение” государства, новый публичный менеджмент, governance, постдемократия.

Zaidel M.

POWER AND BUSINESS IN THE WESTERN WORLD: TRANSFORMATION OF RELATIONS AT THE TURN OF THE XX-XXI CENTURIES

Specifics of cooperation between power and business in the Western world in the process of global social changes determining of domination of neoliberal doctrine are analyzed. It is examined the mechanisms of partnership between state and private sector for achievement of public goods. The challenges for democracy as a result of approaching power resource and potency of corporation are underlined.

Key words: power, business, neoliberalism, corporation, «depletion» of state, new public management, governance, postdemocracy.

В історичному розрізі спостерігається нерозривний зв'язок між владою і капіталом, адже особливості їхньої взаємодії і співвідношення визначають характер відносин між державою і суспільством, специфіку розподілу ресурсів, економічну поведінку населення та мають безпосередній вплив на формування і функціонування політичної та економічної систем. Специфіка взаємодії політичної та економічної сфер виступають своєрідними індикаторами демократичності політичного режиму, забезпечення громадянських і політичних прав і свобод, справедливості тощо. Зміна соціального порядку в добу глобалізації, „кінець знайомого світу” значно переформатували конфігурацію сил між державою і капіталом, суттєво підсиливши позиції останнього за рахунок глобалізації світових економічних процесів і відповідно трансформували інститут держави як монополії на застосування фізичного насилля. Стрімка динаміка суспільних змін останніх двадцяти-тридцяти років призвела до кризи капіталізму як соціальної системи і в той же час – значно похитнула державу.

Посилення світової позиції капіталу актуалізує проблему його взаємодії із владою та державними інститутами у сучасному світі, що реструктуризує політичний порядок денний, а відтак і проблему соціальної нерівності, справедливості, загального блага, соціальної відповідальності бізнесу, взаємин труд-капітал тощо. Унікальність західних взаємин, що склалися між владою та бізнесом, пояснюється багатовіковим процесом становлення капіталізму та ринку, національним державотворенням, узгодженням інтересів між власниками й державою, співвідношенням публічного й приватного.

Трансформація сучасності й передчуття глобальних соціальних змін, необхідність у

поступовому формуванні нового соціального порядку спричинили відповідні наукові рефлексії ще у другій половині ХХ ст., що передували кризі „кейнсіанської” економічної моделі. Панацею економісти бачили у транснаціоналізації капіталу, що фактично витіснило працю на периферію соціальної системи, проголосивши перехід до неолібералізму, – ідеології глобалізації.

Поразка „кейнсіанської” економіки й згорання „фордизму” внаслідок економічної кризи 1970-х років, які забезпечували існування впевненого в собі робітничого класу – того прошарку, що стояв між владою та капіталістами в якості стримувальної сили, несвідомо підштовхнули владу та бізнес в обійми один до одного. Дієвим методом задля вирішення кризи було відродження ідей політичної економії ХІХ сторіччя в академічному середовищі Чиказького університету (Ф.Хайек і М.Фрідман). Адептами неолібералізму в 1980-х роках були М.Тетчер і Р.Рейган, публічна політика яких полягала в дерегуляції фінансових ринків, приватизації, скороченні державних послуг і задоволенні суспільного інтересу через максимізацію приватних – „спустошення” держави в економічній сфері [1]. Англо-американська традиція культивування приватнокапіталістичного підприємництва та відсторонення держави від економічної політики і соціальної сфери отримує новий подих у політичній економії неолібералізму. Доктрина „Вашингтонського консенсусу” з початком 1990-х років блискуче поширюється через капіталістичну глобалізацію і експансію вільного ринку на периферію світ-системи – Латинську Америку, Південно-Східну Азію і пострадянській простір. Д.Харві визначає неолібералізм як реставрацію класового протистояння, яке виникає у відповідь на загрозу владарювання вищих класів в умовах консенсусу між

роботодавцями, профспілками, владою, що забезпечувало мінімальні соціальні стандарти і рівень життя за активної участі держави в промисловій політиці [2]. Ринкове дерегулювання і приватизація випустили потужні сили транснаціональних корпорацій, як того вимагала глобалізація і постіндустріальна економіка, дії яких вже неможливо недооцінювати у публічній політиці й узгодженні інтересів держави й громадськості. Збільшення політичного впливу корпорацій знаходить своє втілення у виробленні єдиних правил гри, які нерідко набирають силу вимог, що корпорація висуває державі, та прямому впливі на політику. Послаблення робочих рухів в Європі як наслідок переміщення обробної промисловості в країни третього світу наприкінці 1990-х років сприяли неабиякому зближенню влади і бізнесу, що дозволило ігнорувати профспілки, які втратили свою соціальну силу, та встановлювати прямі контакти між владою і бізнесом. Світова популярність неоліберальних ідей також призводить до часткового демонтажу структур, які гарантували життєдіяльність неокорпоративізму.

Глобальна перемога неолібералізму, концентрація політичного представництва в великих компаніях, вихід капіталу за національні кордони і національні економіки трансформують традиційні урядові функції: політика „government” набуває змісту політичного співуправління – „governance” – новий процес управління без уряду, зміна „традиційного значення терміна управління через урядові структури”, акумуляція ресурсів і можливостей бізнесу і приватного сектору у публічній політиці [3, с.52; 4]. Передача урядами частини своїх завдань, обов'язків і функцій приватним фірмам, що раніше виходило за межі бізнес-діяльності, є реакцією на ускладнення політичних процесів ХХІ сторіччя – занепад „кейнсіанської” моделі, зближення влади та бізнесу, посилення політичної влади корпорацій, які вже не просто здійснюють вплив, а є безпосередніми учасниками вироблення політики. Поєднання держави і приватного сектору для надання суспільно важливих послуг отримало інституційне закріплення в неокорпоративних і плюралістичних структурах. У неокорпоративізмі зразка ХХІ ст. асоціації бізнесу як серцевина моделі і профспілки як її двигун різняться від „кейнсіанського” варіанта змістовним наповненням і характером взаємодії із державою. Замість примусового членства в

асоціаціях, які нерідко були однією зі складових частин державного апарату, входження бізнесу до асоціацій відбувається добровільно, але безперечно дає цілу низку переваг, та інституційно забезпечується через механізм саморегулювання. Економіка знання замінює робітників промисловості „білими комірцями”, які об'єднуються в організації професійного управління задля артикуляції власних інтересів. Специфіка механізму саморегулювання полягає у здатності держави до самообмеження в економічній сфері, де за державою залишається нормативно-правове забезпечення економічної діяльності, контроль за дотриманням установлених правил, функції нагляду, результатами діяльності. Як держава, так і бізнес мають певні права та обов'язки відносно один одного. Учасники ринку наділяються правами самостійної регуляції власної діяльності, встановленням стандартів і вимог до якості послуг, які змінюються залежно від вимог ринку, та участі у нормотворчості [5].

Саморегулювання передбачає унікальну комбінацію приватних інтересів і державного контролю, а відтак визначається як „самоуправління в професійному чи бізнес-середовищі, що передбачає встановлення певних „правил гри” по відношенню до себе, а також санкції за їх порушення, механізм вирішення конфліктів, відповідальність перед своїми споживачами” [6, с.253]. Саморегулювання більш характерне для країн континентальної Європи з доволі міцною неокорпоративістською традицією та симпатією до цінностей спільноти. Адміністративно-бюрократичне регулювання, на якому тримались держави досить тривалий час, замінюється „новим публічним менеджментом” – залученням приватного сектору до вирішення суспільно важливих проблем, так званий механізм публічно-приватного партнерства – формування горизонтальних відносин партнерства між державою і приватним сектором. Скорочення державних витрат на вироблення суспільних благ і надання суспільних послуг за рахунок залучення приватного капіталу, частіше за все великого бізнесу, наділяють його додатковими функціями і повноваженнями. Практика застосування співпраці публічного та приватного секторів є одним із ефективних шляхів утримання та вироблення благ суспільного користування, надання яких є

обов'язком держави [7]. „Новий публічний менеджмент” отримав неабиякого розвитку в англосаксонському світі (США, Канада, Австралія, Великобританія, Нова Зеландія).

У ХХІ ст. вже практично неможливо чітко розмежувати плюралістичну і неокорпоративістську моделі, елементи яких переплітаються і доповнюють один одного. Проте в Скандинавії неокорпоративізм не зазнав суттєвих змін в силу історичної прихильності до цінностей солідарності, справедливості і соціальної демократії, які ретранслюються в програмних положеннях політичних партій і є лейтмотивом суспільного розвитку, а найголовніше – підтримуються дієвими і політично активними профспілками, які інтегровані в систему узгодження соціально-економічних питань.

Освоєння приватним бізнесом соціальних послуг трансформує систему вироблення і прийняття політичних рішень: уряд перестає бути єдиним центром управління в умовах плюралізації суспільних структур і ускладненні задоволення потреб різних груп населення, коли „всі актори в кожній сфері мають потребу в один одному”. Те, що раніше перебувало виключно у сфері компетенції урядів, розподіляється між державним, приватним і публічним секторами, що в процесі „стимулювання множинних і різноманітних механізмів рішення проблем і розподілу забезпечення послуг між декількома акторами” формує мережі [3, с.58-59; 8]. Політичні мережі стирають антагоністичне протистояння між державою, ринком і корпораціями, пов'язуючи різноманіття ресурсів, якими вони володіють, задля просування спільних цілей. „Горизонталізація” системи управління визначається Т.Л.Фрідманом як один із факторів „сплощення” світу [9]. Таке розшарування державної могутності між суспільними і приватними акторами прибічники мережевого підходу визначають як нездатність і вертикально впорядкованих відносин, і ринків впоратися з координацією і плюралізацією інтересів і потенцій акторів, які включені у процес вироблення й прийняття політичних рішень у плюралістичному, диференційованому суспільстві, що перебуває у постійній динаміці. Зосередження мережевого управління на спільному інтересі впритул повертає нас до осмислення влади як колективного ресурсу в термінології Ю.Хабермаса [10; 11; 12], тобто синтезі

конкуруючих між собою ідей ліберальної демократії та республіканізму. За своєю суттю політичні мережі є якісно новим механізмом збалансування державою і приватним сектором один одного, спираючись на поліцентричне узгодження інтересів характерне для поліархічних, представницьких демократій. Проте зворотна сторона медалі полягає у нападі на політичну демократію з боку великих впливових акторів (ТНК, НГО, міжурядові організації), які монополізують простір функціонального представництва інтересів, в умовах заблокованої можливості впливу громадян на формування мереж. Британський політолог і економіст К.Крауч зазначає, що влада, якою наділена глобальна корпорація, поступово перетворює демократію в пусту оболонку. Проблема демократії зумовлена віддаленістю суспільства від влади, що унеможливорює підкорення „політиків строгому контролю, аналогічному тому, що здійснюється владою корпорацій” [13, с.243], адже політичні партії та ЗМІ теж вислизують з рук громадськості, оскільки все частіше є власністю великого капіталу. К.Крауч пропонує розглядати сучасні суспільства як „пост демократичні”, що увібрали в себе „всі риси демократії: вільні вибори, конкурентні партії, вільні публічні дебати, права людини, певну прозорість у діяльності держави”, але в яких зміст і життєдіяльність політики переміщується у додемократичну епоху – в руки „нечисленної еліти та заможних груп, які концентруються довкола владних центрів і прагнуть отримати від них привілеї” [14, с.9].

Резюмуючи, зазначимо, що часткове згортання держави, її „спустошення” на користь ринків й приватної сфери є наслідком її еволюції, об'єктивних змін у співвідношенні між державою і капіталом, які відбуваються під тиском глобальних трансформаційних процесів, необмеженого капіталізму й відповідно кризи капіталістичної світ-системи. В історичному ракурсі спостерігаємо, що капіталізм і держава зазнали цілу низку поступових, але ключових у забезпеченні їхньої життєздатності реформ, які мають безпосередній вплив на узгодження владно-бізнесових відносин, що дозволяє простежити зростаючу активність приватного сектору на фоні оновленого виконання традиційних функцій уряду – надання публічних благ, забезпечення загального блага найбільшої кількості

людей. Деякі дослідники пропонують дещо оновлений варіант осмислення функцій держави у досягненні загального добробуту, замінюючи концепцію *welfare state* на *welfare mix*, що є змішаним варіантом добробуту – комбінацією державного, публічного і приватного секторів задля забезпечення соціальних потреб, що дозволяє досягти загального блага зовсім незвичними і новими шляхами [15;16]. Таким чином, загальною є тенденція посилення політичного впливу бізнесу, його зближення із владою, що в країнах Заходу відбувається через „горизонталізацію” відносин, партнерську взаємодію у вирішенні суспільно важливих проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шамхалов Ф. Государство и экономика. Основы взаимодействия : учебник / Ф.Шамхалов. – 2е изд., перераб и доп. – М.: ЗАО Изд-во „Экономика”, 2005. – 727 с.
2. Харви Д. Краткая история неолиберализма. Актуальное прочтение / Д. Харви. – М.: Поколение, 2007. – 288 с.
3. Роудс Р. Новый метод управления: управление без правительства / Р.Роудс // Публичная политика: от теории к практике / сост.и научн.ред. Н.Ю.Данилова, О.Ю.Гурова, Н.Г.Жидкова. – СПб.: „Алетейя”, 2008. – 356 с.
4. Колебач Г. Політика: Основні концепції в суспільних науках / Г.К.Колебач. – К.: Вид.дім „КМ Академія”, 2004. – 127с.
5. Зайдель М. Саморегулювання як механізм скорочення державного втручання в розвиток бізнесу / М. І. Зайдель // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. – Серія „Питання політології”. –2011. – Вип. 18. – №949. – С.157-162.
6. Энтов Р. Корпоративное управление и саморегулирование в системе институциональных изменений / Р.Энтов, А.Радыгин, И.Межераупс, П.Швецов. – М.: ИЭПП, 2006. – 461 с.
7. Зайдель М. Публічно-приватне партнерство: європейських досвід та українські реалії / М. І. Зайдель // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. – Серія „Питання політології”. – 2012. – Вип. 20. – №1007. – С.151-157.
8. Баранникова А. Публичная политика: от противостояния к сотрудничеству / А.Б.Баранникова // Вестн. Моск. ун-та. – Сер 18. Социология и политология. – 2007. – №4. – С.100-102
9. Фрідман Т. Світ плаский / Т.Л.Фрідман. – Х.: Акта, 2008. – 676 с.
10. Плотников Н. Власть аргумента и public relations: 70 лет Хабермасу [Електронний ресурс] / Н. Плотников // Логос. – 1999. – № 8 (18). – Режим доступу: http://www.ruthenia.ru/logos/number/1999_08/1999_8_12.htm
11. Назарчук А. Понятие делиберативной политики в современном политическом процессе [Електронний ресурс] / А.В. Назарчук. – Режим доступу: <http://www.nazarchuk.com/articles/article30.html>
12. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории / Ю.Хабермас. – СПб.: Наука, 2001. – 417 с.
13. Крауч К. Странная не-смерть неолиберализма / К.Крауч. – М.: Издат. дом „Дело”, 2012. – 272 с.
14. Крауч К. Постдемократия / К.Крауч. – М.: Изд.дом Гос. ун-та – ВШЭ, 2010. – 192 с.
15. Сидорина Т. Партнерство государства и институтов самоорганизации граждан в реализации социальной политики (теоретический аспект) / Т.Ю.Сидорина // Экономический вестник Ростовского гос. ун-та. – 2010. – Том 8. – № 1. – С.117-129.
16. Перегудов С. Новейшие тенденции в изучении отношений гражданского общества и государства / С.П.Перегудов // Полис. – 1998. – №1. – С.137-148.